

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.45>**Наталія Коваленко,**докт. юрид. наук, доцент,
професор кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ПРАВОВИЙ РЕЖИМ»

Метою статті є дослідження історичних передумов розвитку концепції «правовий режим», а також встановлення його характерних ознак. Досліджено характерні ознаки, притаманні правовому режиму на кожному історичному етапі розвитку суспільства, завдяки чому встановлено зміст цього поняття. Здійснюючи пошуки змістових характеристик режиму як загальної категорії та правового режиму зокрема, окрему увагу було приділено тематиці режиму політичного. Доведено безпосередню залежність конкретних правових режимів від форми політичного режиму в суспільстві. Наголошено на безпосередній залежності конкретних правових режимів від форми політичного режиму в суспільстві, її існування зумовлено нерозривним зв'язком держави і права. Доведено, що державна влада виявляється у трьох основних формах: законодавчій, юридичній, адміністративній. Визначено, що адміністративна функція стосується кожного моменту, тому що немає в житті моменту, коли громадянин не має стосунків із державою, а адміністрація стає життєво важливою дією уряду. Ця дія ніколи не може зазнати невдачі під страхом покарання за розпуск самої держави. Так, Держава не може бути зрозуміла без функціонерів, призначених наглядати за всіма в кожному населеному пункті й відповідати за возз'єднання всіх у суспільстві загалом. Навпаки, справедливість, яка так довго ототожнювалася із серцем громадської влади, зараз стає для громадян чимось абсолютно добровільним у більшості випадків, ліками, які вони можуть дуже добре не вживати. Зроблено висновок, що докорінні зміни в погляді щодо належного суспільно-політичного ладу й ролі та місця правових режимів у ньому внесла епоха Просвітництва. Уявлення про громадянські права й рівність усіх перед законом значною мірою вплинули як на трансформаційні процеси в реальних соціально-державних утвореннях, так і на спрямованість інтелектуального пошуку в Європі. При цьому однією з найбільш складних проблем теоретикам нового суспільства видавалася необхідність обмеження демократії, осмислення якої можемо знайти у працях майже всіх класиків європейської правничої думки XVII – XVIII століть.

Ключові слова: режим, правовий режим, політичний режим, концепція «поліції», адміністративна влада.

Постановка проблеми. У складні періоди системної трансформації, яка так чи інакше стосується всіх сфер життєдіяльності суспільства – соціально-економічної, політичної, культурної та інших, що й відбувається на терені сучасної України, особливої актуальності набувають питання регулювання суспільних відносин. При цьому домінуюча роль, і це не викликає сумнівів, належить правовому регулюванню, яке являє собою нормативно-організаційний вплив, здійснюваний через певні правові засоби, тобто юридичні норми, правовідносини, індивідуальні приписи тощо, на суспільні відносини для їхнього упорядкування, охорони та розвитку згідно з потребами соціуму. Зазначимо, що в умовах демократизації дії на кшталт впливу або регулювання з боку влади можуть сприйматися суспільною свідомістю дещо негативно, як інструмент обмеження або маніпулювання; однак у певних ситуаціях досягти нормалізації соціального стану й оптимальних умов функціону-

вання соціуму можна виключно за допомогою праворегулятивних механізмів. Для точного визначення подібних ситуацій і необхідних у випадку їхнього виникнення комплексів регулятивних правових заходів у юридичній науці використовують категорію «правовий режим».

Проблематика правових режимів завжди цікавила дослідників, а останнім часом узагалі характеризується як надзвичайно актуальна.

Метою статті є дослідження історичних передумов розвитку концепції «правовий режим», а також встановлення його характерних ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий аналіз категорії правового режиму в юридичній доктрині відбувся переважно в дослідницькому полі загальної теорії права. Зазначеному питанню присвятили увагу такі вчені, як, наприклад, С.С. Алексєєв, А.В. Малько, А.В. Басов,

Ю.П. Битяк, С.О. Кузнiченко, О.О. Крестьянинов, Т.О. Коломоєць, С.О. Магда, С.С. Маїлян, Л.Л. Попов, Р.А. Каложний, В.Б. Рушайло, Ю.А. Тихомиров та ін.

Проте, незважаючи на численність робіт із цієї проблематики, доводиться визнати відсутність єдиної дослідницької концепції правового режиму й навіть будь-якої наукової концепції стосовно категорії «режим».

Виклад основного матеріалу. Останнє можна вважати серйозним недоліком, оскільки це може призвести до ситуації, коли один і той самий термін має різне змістове навантаження залежно від низки факторів (контексту роботи, особливостей авторського підходу до проблеми тощо). Зайва термінологічна плутанина не сприяє розвитку та приросту наукового знання, особливо у сфері юридичних наук, де ситуація конфлікту інтерпретацій може супроводжуватися найбільш тяжкими соціальними наслідками й тому ризик її виникнення має бути мінімізованим. Для дефініції категорії «режим» необхідно визначити характерні його ознаки, встановивши тим самим суттєвий зміст режиму як поняття.

Для цього скористуємося традиційним словниково-етимологічним методом. Так, дослідження етимології слова «режим» від його латинського кореня "regime" дає можливість установити такі тлумачення:

- 1) державний лад, спосіб правління;
- 2) спосіб життя, уклад, розпорядок;
- 3) порядок (порядок виборів, режим найбільшого сприяння, режим майнових відносин тощо) [1, с. 109].

У першому значенні – державний лад, спосіб правління – категорія «режим» становить предмет наукового інтересу не тільки правників, а й політологів і соціологів. Соціологічна енциклопедія пропонує таке визначення: політичний режим – це «категорія, яка розкриває спосіб функціонування політичної системи, в узагальненому вигляді включає в себе сукупність методів здійснення політичної влади, ступінь реалізації демократичних прав і свобод особистості, ставлення державних інститутів до правових основ власної діяльності, а також міру відповідності між офіційними нормами й реаліями політичного життя» [2, с. 288].

Здійснюючи пошуки змістових характеристик режиму як загальної категорії та правового режиму зокрема, ми не можемо оминати увагою тематику режиму політичного. Цьому сприяє домінуюча роль політики в суспільному житті. Із цього приводу видатний французький теоретик правознавства Ж. Бурдо, аналізуючи взаємний вплив конституційного права та політичних інституцій, зазначав: «Усе стало політичним, оскільки відчуває вплив політики або в ній віддзеркалюється. Всюди-сюди і зайнята всім політика втратила свою специфіку» [3, с. 161].

Безпосередня залежність конкретних правових режимів від форми політичного режиму

в суспільстві не потребує доказів; її існування зумовлено нерозривним зв'язком держави і права. Для ілюстрації наведемо цитату професора А. Есмейна, який наприкінці XIX ст. стверджував, що «Франція за часів парламентарних правлінь в епоху Реставрації і II Республіки вперше апробувала на досвіді й оцінила правильний режим мирної політичної свободи» (курсив наш – *Н.К.*) [4, с. 113]. На нашу думку, зазначений вислів доводить залежність становлення соціального режиму політичної свободи від наявності політичного режиму демократії; в умовах, наприклад, тоталітарної монаршої влади такий режим не мав права на існування.

Розмірковуючи про зв'язок права з державою, відомий французький конституціоналіст Л. Дюгі доходить висновку, що демократія як політичний режим прямо пов'язана з політико-правовим режимом законності: «Адміністратори, судді й самі законодавці повинні застосовувати закон і можуть діяти лише в межах, установлених останнім. Це – режим законності» [5, с. 41].

Як відомо, державна влада виявляється у трьох основних формах: законодавчій, юридичній, адміністративній. Першій відповідає функція створення закону, другій – застосування закону в спірних питаннях, третій – «задатки» держави, тобто всіх практичних і конкретних заходів, які проводять держави, щоб задовольнити потреби своїх громадян у рамках закону. Крім цих елементарних смислів, ці три вирази ніколи не мали однозначного змісту. Кожна національна традиція, кожна школа правової думки і майже кожен юрист інтерпретували їх по-різному. Цілком очевидно, однак, що в останні двісті років ця схема Трійці була, безумовно, найбільш часто вживаною для розробки концепції володіння владою. Це стало настільки звичним для нас, що навіть важко подумати про щось інше. Однак якщо повернутись назад, у середину XVIII століття, яке ознаменувало появу нашої формули, ми бачимо, що влада була представлена відповідно до моделей, які дуже відрізнялися від цих. Зокрема, протягом дуже довгого часу замість установлення вирішальних відмінностей між різними типами державних функцій юристи переважніше уявляли державну владу як унікальне утворення і його вияв як недиференційованого процесу. В основі цього вибору закладена ідея, що досить добре вкоренилася в середньовічній культурі, згідно з якою справжній сенс існування влади полягає тому, що кожен мусить дотримуватися закону природного походження, що є іманентним самим речам і передує кожному творчому акту людини. Монархи та судді були призначені Богом не для того, щоб панувати над людьми, а щоб гарантувати дотримання правил, які він уже вписав у природний порядок світу. Отже, кожен акт влади був спрямований на виявлення, декларування й установлення вже

визначеного закону, і тільки в цьому правителі були наділені певними правами панування над своїми підданими. Закон принца, вирок судді та наказ магістрату насправді не відрізнялися один від одного. Хоча на іншому рівні кожен із них містив справжнє формулювання правової норми й виражав унітарну функцію, яку три середньовічної юридичні словники описували одним тим самим виразом – “*iurisdictio*”. Цей термін охоплює нескінченно ширшу галузь, ніж просто спірне правосуддя, повністю охоплюючи уряд держави. Бартоло да Сассоферато, простеживши середину XIV століття, узагальнив висновки довгих теоретичних дебатів, “*potestas et iurisdictio idem sunt*”, що в перекладі з латинської означає «влада і юрисдикції однакові» [6, с. 307–310]. “*Iurisdictio*” було не тільки вирішенням судової справи після клопотання сторін, а й певним актом влади, в якому принц або його чиновники були покликані реалізувати “*Utilitas Publica*” – такі як, наприклад, скликання парламенту, видання загального закону, підтвердження місцевого статуту, надання привілеїв, покарання злочину, обкладання податком. Стисло кажучи, цивільна влада віддавати накази (те, що в римському праві було названо “*imperium*”, тобто «уряд»), і яке, відповідно до *Corpus Iuris Civilis*, являло собою найбільш важливі прерогативи громадського суду) не мала автономії до права судити. Дійсно, *imperium* надавався виключно у зв’язку із захистом закону й «установленням справедливості», як говориться у *Glossa Magna*. Із цього постулату випливає, що для того, щоб відбувся будь-який випадок публічної влади, йому мусив передувати судовий розгляд. Кожен наказ був постановою й кожна постанова, що базувалася на односторонньому затвердженні, закінчувалися маніпуляціями фактів, отже, “*perversio ordinis*”, тобто «перекручення порядку». По суті, на організаційному рівні держава представлялася у вигляді піраміди суддів, а на функціональному – як велика судова машина.

Звичайно, здається, що вся ця концепція належить до архаїчного та глибоко середньовічного світу. Насправді, тоді як територіальні держави між XV і XVI століттями поступово об’єднувалися, а державна влада концентрувалася в руках монархів, середньовічна теорія “*iurisdictio*” поступово зникла на користь інших теоретичних тлумачень. Із кризою схоластики й початком сучасної епохи політична філософія набуває все більш волонтаристського змісту. Юристи й політичні письменники починають представляти принцип більшою мірою як законодавців, ніж як суддів, бачити «суттєву ознаку самого суверенітету, його специфічну особливість» у здатності монархів суперечити законам, що існували раніше. Тим не менше, було б неправильно думати, що Ренесанс ознаменував момент радикального розриву на шляху зачаття й володіння владою.

Структура, «конституція» держав раннього сучасного сторіччя є принципово плюралістичними і складними. Вони дійсно набувають форм конгломератів дрібних політичних одиниць (міст, провінцій, фермерських общин, релігійних і корпоративних одиниць тощо), кожна з яких зберігає власне адміністративне самоврядування, майже завжди власне право (як систему законів), і дуже часто навіть достатнє судочинство над своїми членами. Отже, якщо використовувати категорії Майкла Оукшотта, держава – це більше спільнота, ніж університет [7, с. 93]. У цьому контексті основна функція центральної влади, звичайно, полягає не у вираженні єдиної волі, ще менше – у наданні послуг на користь суб’єктів, а в підтримці належного балансу між різними складовими частинами держави. Гарантування кожному з них володіння юридичним правом, захист його від ухилянь сусідів і вирішення конфліктів, які постійно виникають серед них, – це є справжньою місією короля і його чиновників. І саме тому, незважаючи на нові волонтаристські акценти, правова доктрина продовжує відображати образ фундаментальної судової адміністрації влади.

Значущими в цьому стосунку є дебати щодо справжньої природи влади суддів, які розгорнулися в Європі, особливо у Франції у середині XVI століття. Через правовий гуманізм і його новий, філологічно свідомий шлях читання текстів класичної античності законодавці почали усвідомлювати, що вся середньовічна теорія “*iurisdictio*” («юрисдикція») не мала підвалин у римському праві. Групи вчених, від Алісатуса до ЛеКарона, від Зааса до Сігоніо та Бодінавіддани, віддані тому, щоб викривати свавільний характер інтерпретації публічної влади, яку «бартолісти», очевидно, взяли з тексту Юстиніана. Отже, уряд римлян засновувався більшою мірою на односторонніх рішеннях, таких як укази чи статuti, ніж на вирокках. Саме ці висновки історичного характеру спонукали Жана Бодена в декількох розділах «Республіки» повністю переписати теорію магістратів і їхніх функцій. Через це Ж. Боден дійсно стверджував, що сьогодні, як і вчора, особливість будь-якого суспільного судді полягала в його “*puissance de commander*”, тобто «здатності контролювати», і що його накази не зобов’язували суб’єктів діяти відповідно до закону просто тому, що вони вважалися державними особами, які мали право їх видавати. І все ж ретельне дослідження, яке Ж. Боден провів самостійно, про особливі компетенції французьких суддів його часу відкрило, зрештою, що тільки дуже небагато з них володіли повним і простим правом наказу. Фактично він зрозумів, що майже всі ті судді були наділені якоюсь спірною, загальною чи спеціальною юрисдикцією. Право видавати команди хоча й розглядається зараз як щось відмінне від суддівської влади, виявляється поєднаним завданням судової системи

так само, як це було в середньовіччі. Більше того, для більшості юристів це поєднання було неминучою необхідністю. Як відзначив міланський юрист Якопо Меночіо (1523–1607), який державний чиновник, наділений тільки “imperium” («владою») і повністю позбавлений «iurisdictio» («юрисдикції»), дійсно існував, то його варто було б назвати “potius executor, et carnifex, quam magistratus” («і виконавець, і кат, і воєвода») [8, с. 149–154]. Навіть припускаючи, що на теоретичному рівні “imperium” та “iurisdictio” більше не пов’язані відносинами взаємної причетності, можливість практичного розриву між ними залишається майже недосяжною. Гарний приклад такого бачення речей пропонується великим французьким законодавцем Чарльзом Луазо (1564–1527), який у 1610 році під назвою “Droit des offices” опублікував перший систематичний трактат про державні посади французького королівства. Будучи абсолютним шанувальником доктрини Ж. Бодена, Ч. Луазо вірив, що в «королівській монархії», такій як, наприклад, французька, у якій король завжди вважав своїх підлеглих дітьми, єдиним типом влади, яка могла надаватися суддям на звичайних засадах, було «панування справедливості», тобто форма панування, «переплетеного з судочинством», «нерозривного» з нею. З іншого боку, використання «абсолютного панування», «панування сили», того, що загалом називали “merum imperium”, було загальним атрибутом суддів тільки в юрисдикції «спадкоємної монархії», де монарх представлявся як господар над людьми і його підлеглими в силу права завоювання, тоді як у королівському уряді цей вид безсудової влади належав тільки військовим чиновникам [9]. Основною моделлю справедливої, недеспотичної держави була модель уряду, що базувався на законі.

Тим не менше, це також правильно, з кінця XVI століття низка держслужбовців і каталог громадських робочих місць почали зростати дуже швидкими темпами. Саме Ч. Луазо спостерігав, що в 1608 році власників офісів, які були на службі у французької корони, налічувалося близько 60 000. Тільки частині цих людей, додавав він, було доручено адміністрацію судового апарату “la justice”, тобто «справедливість». Інші фактично були зараховані до військової адміністрації (“la guerre”), багато інших – ще до королівського управління податків і доходів (“la finance”) [9]. Нарешті, цей список повинен був бути завершений протягом XVII століття додаванням наступної назви “la police”, у яку законодавці включали весь комплекс соціальних правил і яка у країнах Європи набувала важливості, що зростає, як наслідок консолідації абсолютистської держави.

Це абсолютно очевидно, що гама ранніх сучасних державних функцій стосовно скелетного середньовічного списку надзвичайно розширилася. Це сталося в основному через

безжальну міжнародну конкуренцію, яка, нав’язуючи постійне зростання військових витрат на державу, змусила її піднімати рівень податків вище й вище, відповідно, тримати все економічне й цивільне життя в жорсткому контролі з урахуванням підвищення оподатковуваного багатства.

Це велике розширення державних інтересів, яке мало було відбитися в меркантильних доктринах усього XVII століття, утворює, мабуть, найбільшу інституційну новизну всього сучасного століття. Що принципово вразило істориків цього періоду, так це формування концепції «поліції», що, здається, передбачає появу сьогоднішньої адміністрації. Фактично, тоді як у середньовіччі слово “politia” було просто латинським еквівалентом грецького “politeia” (в перекладі – «держава») й означало державну фундаментальну організацію чи форму державного правління, наприкінці XVI століття починає використовуватись у значенні нового типу громадської діяльності: він тепер спрямований не на захист закону, а на піклування й догляд мешканців міста та їхнього суспільного блага. Тоді “police”, “policia”, “Policey” стали термінами повсякденного використання в інституційних словниках різних європейських мов, де вони викликали правовий обов’язок государя створити добре керовану територіальну й міську громаду. Корпоративне суспільство ж насправді сприймається як ледь дисципліноване, тобто потребує постійного регулювання королем. Отже, цей король є не тільки суддею, а й «пастухом» і «наставником» своїх підлеглих. Правила поліції чітко відображають підвищену увагу до способу життя. Без зміни основ правової системи ці нові норми закликати всіх дотримуватись своїх природних обов’язків через низку дрібних приписів, спрямованих на збереження добропорядку суспільного блага. Змінна та нестійка за своєю природою справа поліції складається зі справ, які виникають щомиті і, як правило, не є значущими, поліцейське право стає потроху найбільш характерною рисою європейського інституційного упорядкування. Його значення добре перевірене, так як посідає все більше місця й у сфері правової літератури. Стисло кажучи, держава, яка в попередні століття була в обіймах гарантованої справедливості, тепер починає з’являтися як інструмент соціального розвитку. Проте абсолютно очевидно, що «поліція» того старого режиму ще дуже далека від виконавчої «адміністрації», яка існує нині. Хоча й спрямована на «громадський добробут» спільноти загалом, вона, звичайно, не забезпечує надання повсякденних чи комунальних послуг на користь суб’єктів. За самою своєю сутністю «поліція» є однією з форм дисципліни. Вона прагне не створювати нові соціальні ролі або скасувати старі, а відрегулювати ті, що вже існують; і це все через заборону або нав’язування певної поведінки чи під загрозою встановлених санкцій. Як

наслідок, упровадження «поліцейських» норм не означало набір процедур, дуже відмінних від тих, які потрібні для впровадження будь-якого іншої цивільної чи кримінальної норми права. Загалом це стосувалося перевірки можливого правопорушення та застосування санкцій. Саме тому в сприйнятті правників XVII і XVIII століть серце кожного державного апарату, як і раніше, складалося із суддів.

Під час падіння Наполеона адміністративна держава стала певним здобутком разом із цивільним кодексом. Це мало місце в досвіді не лише Франції, а й у більшій частині континентальної Європи, яка в той час брала приклад із Франції як неперевершеної моделі державної організації. Проте на початку XIX століття центральне становище, яке зайняла адміністрація, не супроводжувалося належним культурним визнанням. Ні просвітництво, ні сама революція не передбачили виняткову важливість, яку повинен був набрати адміністративний апарат за короткий час. Філософи уявляли, що люди, звільнені від кайданів старого корпоративного суспільства, були б у змозі дбати про власні потреби самостійно через просте використання природного міркування. Навпаки, нове людство, що з'явилося відразу після революції, негайно показало, що воно не спроможне це зробити. Отже, склався примат адміністрації, що був санкціонований у наполеонівський період, але він, ураховуючи досить несподіваний спосіб дозрівання, ще не знайшов правильного розміщення в системі правової думки. Це розміщення було знайдено завдяки доктринальному винайденню адміністративного права. Невідомий юридичній мові старого режиму, цей вираз став частиною повсякденного використання як відновлення. Образ адміністрації набуває форми, яка буде залишатися в основі подальшої континентальної доктрини майже до наших днів. Адміністративна функція стосується кожного моменту, тому що немає в житті моменту, коли громадянин не має стосунків із державою. Отже, адміністрація стає життєво важливою дією уряду. Ця дія ніколи не може зазнати невдачі під страхом покарання за розпуск самої держави. Справді, держава не може бути зрозуміла без функціонерів, призначених наглядати за всіма в кожному населеному пункті й відповідати за воз'єднання всіх у суспільстві загалом. Навпаки, справедливість, яка так довго ототожнювалася із серцем громадської влади, зараз стає для громадян чимось абсолютно добровільним у більшості випадків, ліками, які вони можуть дуже добре не вживати.

Серед багатьох наслідків такого роду «перетворення» правової культури ми повинні коротко нагадати принаймні три. Перший полягає в остаточному розміщенні адміністрації у сфері виконавчої влади. Як ми побачили, теорія з поділу влади XVIII століття не тільки не змогла передбачити існування істинної виконавчої влади, а й, замість цього,

мала тенденцію виключити її легітимність. Повноваження мали бути розділені точно, щоб запобігти прямому контакту з громадянами монарха чи президента. За словами Олександра Гамільтона, наприклад, типові компетенції виконавчої влади полягали тільки в таких питаннях, як «фактичне проведення переговорів з іноземцями, підготовчі плани фінансування, застосування й виплата державних коштів згідно із загальними асигнуваннями законодавчого органу, розташування армії і флоту, напрями військових дій ... та інші питання подібного характеру» [10]. Зовсім інша річ – замість «виконання закону», відповідно до нових французьких учених адміністрації. Переважна діяльність, що полягає в забезпеченні вимоги кожної людини від народження до смерті, яку жоден уряд не може виконати без допомоги великого апарату агентів, ретельно поширюється на всю територію. «Виконавча влада» та «адміністративна влада» майже стали синонімічними виразами. По-друге, зараз адміністрація представляється (тут скасування підвалин конституційної доктрини XVIII століття) як володар загальної імперативної влади, на яку вона зазвичай має право через велику відповідальність, що підлягає виконанню. Державне управління, по суті, наділене природною владою наказувати в силу того, що вона прописує, дозволяє чи забороняє й виконує власні накази, якщо вони не добровільно виконуються підлеглими. Тоді як для Монтеск'є метою відокремлення влади було не дати королю і його довіреним особам насолоджуватись владою віддавати розпорядження, незважаючи на судову владу. Нова версія цієї самої теорії в XIX столітті висувала прямо протилежне: оскільки уряд сам по собі привірюється до двох інших гілок влади, він може тепер розпоряджатись правами громадян. Із цієї причини (і це третій пункт) його дії мають зовсім іншу природу, на відміну від приватного адміністрування, так як суверенітет держави виявляється в них. Державна влада більше не виражається тільки через закони чи вироки. Ці два способи здійснення влади зараз оточені третім, який називається «*acte administratif*», що в перекладі з французької означає «адміністративний акт», за яким держава в односторонньому порядку має право відстоювати свою владу над громадянами з метою задоволення суспільних інтересів. Ніби суверенітет прийняв третій вимір на додаток до тих двох, які були вписані в попередню доктрину. Однак зараз адміністрація задумана як суб'єкт – велика, унітарна корпорація, яка переслідує свої цілі, інтереси суспільства, так само як і приватні громадяни переслідують особисті інтереси. Це, звичайно, є найбільш значущим нововведенням стосовно старої доктрини, в якій адміністрація була як особливою формою правосуддя, так і спеціальним типом функції регулювання. І саме це робить існування «адміністративного права» можливим.

Висновки

Безумовно, це тільки початкові форми правового режиму як феномена, які поки що навіть не супроводжуються формулюванням його як поняття. До моменту виникнення соціальної потреби в різноманітних режимах правового регулювання, як і до виокремлення в науковій думці категорії правового режиму, ще мине значний період; деякою мірою тривалість цього періоду пов'язана із соціокультурними особливостями епохи Середніх віків.

Докорінні ж зміни в погляди щодо належного суспільно-політичного ладу й ролі та місця правових режимів у ньому внесла епоха Просвітництва. Уявлення про громадянські права й рівність усіх перед законом значною мірою вплинули як на трансформаційні процеси в реальних соціально-державних утвореннях, так і на спрямованість інтелектуального пошуку в Європі. При цьому однією з найбільш складних проблем теоретиком нового суспільства видавалась необхідність обмеження демократії, осмислення якої можемо знайти у працях майже всіх класиків європейської правничої думки XVII–XVIII століть.

Безпосередньо категорія «режим» увійшла в науковий обіг приблизно в XIX столітті – спершу як політична й державотворча, а дещо пізніше і як правова категорія. Поняття «режим» у такому контексті відображає взаємовплив трьох засадничих інститутів: політики, держави і права. І якщо виникнення та еволюція політичного режиму, за словами Р. Карл-Хейнца, зумовлені розвитком соціальної боротьби та її загострень [11, с. 45], то становлення й поширення різноманітних правових режимів, на нашу думку, викликано ускладненням соціального світу, що постійно зростає,

диференціацією праці, виникненням нових суспільних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Латино-русский словарь: 16000 слов / сост. К.А. Ганшина. Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. 702 с.
2. Соціологічна енциклопедія: А–Я / В.І. Астахова (ред. кол.), В.Г. Городяненко (уклад.). Київ: Академвидав, 2008. 456 с.
3. Мінка Т.П. Система адміністративно-правових режимів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 290–297.
4. Есмейн А. Общие основания конституционного права. Санкт-Петербург, 1898. 422 с.
5. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. Одеса: Юридична література, 2005. 959 с.
6. Черных А.П. Трактат Бартоло ди Сасоферато «О знаках и гербах». *Средние века*. Москва: Наука, 1989. Вып. 52. С. 242–249.
7. Оукшот М. Рационализм в политике и другие статьи. Москва, 2002. 150 с.
8. Агабеков Г. Б. Жан Боден – основоположник концепции государственного суверенитета. Москва, 2000. 350 с.
9. Луазо. Германская стратегия в 1918 г. / пер. с фр. М. Брагимского. Москва: Воениздат, 1936. 136 с.
10. Центр політичний студій та аналітики. URL: http://cpsa.org.ua/broshurs/federalist_a_gamilton_dzh_medison_dzh_dzhej. (дата звернення: 10.11.2019).
11. Karl-Heinz R. Politische System und Klassegegensatzeder Kapitalistengesellschaft. Politische Systeme im Klassenkampf. Berlin. 1983. 328 p.

The purpose of the article is to study the historical background for the development of the concept of "legal regime", as well as to establish its characteristic features. The characteristic features inherent in the legal regime at each historical stage of the society's development are investigated, which is why the content of this concept is established. While searching for meaningful characteristics of the regime as a general category and the legal regime in particular, particular attention was paid to the political regime. The direct dependence of specific legal regimes on the form of political regime in society has been proved. Emphasis is placed on the direct dependence of specific legal regimes on the form of political regime in society, and its existence is conditioned by the inseparable link between state and law. It is proved that the state power is manifested in three main forms: legislative, legal, administrative. It is determined that the administrative function is relevant at every moment, because there is no moment in the life of a citizen who has no relations with the state, and administration becomes a vital action of the government. This action can never fail under penalty of dissolution of the state itself. Yes, the state cannot be understood without functionaries, appointed to supervise everyone in every settlement and to be responsible for the reunification of everyone in society in general. On the contrary, justice, which has long been identified with the heart of public authority, is now becoming, for most of the population, something completely voluntary in most cases, a remedy that they may well not consume. It is concluded that the era of the Enlightenment brought about fundamental changes in the views on the proper socio-political order and the role and place of legal regimes in it. Perceptions of civil rights and the equality of all before the law have greatly influenced both the transformation processes in real socio-state entities and the orientation of intellectual search in Europe. At the same time, one of the most difficult problems for the theorists of the new society was the need to limit democracy, which can be understood in the works of almost all the classics of European legal thought of the XVII – XVIII centuries.

Key words: regime, legal regime, political regime, concept of "police", administrative power.